

ISSN 2149-9845

E-ISSN 2636-7807

TÜRKİYE
DİN EĞİTİMİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

TURKISH JOURNAL OF RELIGIOUS EDUCATION STUDIES (TJRES)

مجلة بحوث التربية الدينية التركية

Sayı 6 / Number 6

İzmir - 2018

TÜRKİYE DİN EĞİTİMİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Religious Education Studies

Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları altı ayda bir yayımlanan uluslararası ve hakemli bir dergidir.

Turkish Journal of Religious Education Studies is an international, peer reviewed and biannual journal.

Sayı/Number 6 • Aralık/December 2018 • ISSN 2149-9845 • E-ISSN 2636-7807

İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü / Owner and Chief Executive Officer

Mehmet BAHÇEKAPILI

Baş Editör / Editor in-Chief

Mustafa USTA

Sayı Editörü / Editor

Safnaz ASRİ

Editörler / Editors

Siebre MIEDEMA (VU University Amsterdam)	Christopher G. ELLISON (The University of Texas at San Antonio)
Cemal TOSUN (Ankara Üniversitesi)	Recai DOĞAN (Ankara Üniversitesi)
Muhittin OKUMUŞLAR (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Zeki Salih ZENGİN (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Nurullah ALTAŞ (Atatürk Üniversitesi)	Michael NIELSEN (Georgia Southern University)
Ahmet KOÇ (Marmara Üniversitesi)	Friedrich SCHWEITZER (Eberhard Karls Universität Tübingen)
Mehmet BAHÇEKAPILI (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)	Süleyman AKYÜREK (Erciyes Üniversitesi)
Safnaz ASRİ (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)	Mohammed DERRADJ (University of Algeria II)
Ednan ASLAN (Universität Wien)	Kenan SEVINÇ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Zuhal AĞILKAYA ŞAHİN (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)	Murat Şimşek (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Kitap Değerlendirme Editörleri / Book Review Editors

Hakkı KARASHAHİN (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)	Ahmet GEDİK (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi) - Ahmet Ali ÇANAKCI (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
--	--

Yayın Kurulu / Editorial Board*

Zuhal AĞILKAYA ŞAHİN, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)	Ayman AGBARIA, University of Haifa (ISRAEL)
Muhsin AKBAŞ, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)	Süleyman AKYÜREK, Erciyes Üniversitesi (TURKEY)
Ednan ASLAN, Universität Wien (AUSTRIA)	Safnaz ASRİ, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)
Nedim BAHÇEKAPILI, Islamitische Universiteit Europa (HOLLAND)	Mehmet BAHÇEKAPILI, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)
İrfan BAŞKURT, İstanbul Üniversitesi (TURKEY)	Bayraktar BAYRAKLI, Marmara Üniversitesi (TURKEY)
Beza BİLGİN, Ankara Üniversitesi (TURKEY)	Ahmet Ali ÇANAKCI, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)
Mohammed DERRADJ, University of Algeria II (ALGERIA)	Abdurrahman DODURGALI, Marmara Üniversitesi (TURKEY)
Recai DOĞAN – Ankara Üniversitesi (TURKEY)	Christopher G. ELLISON, The University of Texas at San Antonio (USA)
Ahmet GEDİK, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)	Recep Emin GÜL, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)
Hülya HACİSMAİLOĞLU, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)	Michael NIELSEN, Georgia Southern University (USA)
Hakkı KARASHAHİN, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)	Recep KAYMAKCAN, Sakarya Üniversitesi (TURKEY)
Ahmet KOÇ, Marmara Üniversitesi (TURKEY)	Mustafa KÖYLÜ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi (TURKEY)
Muhittin OKUMUŞLAR, Necmettin Erbakan Üniversitesi (TURKEY)	Siebre MIEDEMA, VU University Amsterdam (HOLLAND)
Friedrich SCHWEITZER, Eberhard Karls University (GERMANY)	Halil İbrahim ŞENAVCU, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY)
Bülent UÇAR, Universität Osnabrück (GERMANY)	Mustafa USTA, Marmara Üniversitesi (TURKEY)
Prof. Dr. Edmunt WEBER, Universität Frankfurt am Main (GERMANY)	Samet YAĞCI (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (TURKEY))

*Soyadına göre alfabetik sırada / In alphabetical order by surname

Kapak Tasarımı / Cover Design

Furkan Selçuk Ertargin

Tasarım / Graphic Design

Mehmet BAHÇEKAPILI - Safnaz ASRİ

Baskı / Printed By - Baskı Tarihi / Printed Date

Limit Ofset – 25.012.2018

Tartı, N. (2016). *Tarihsellik düşüncesi ve hadislerin anlaşılması*. Ankara: OTTO, 231s.

Recep Emin GÜL*

E-mail: recepemingul@ikc.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0976-650X>

Eser, yazarın 2001 yılında Prof. Dr. M. Hayri Kırbaoğlu danışmanlığında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı *Hadislerin Tarihsel Boyutu* isimli doktora tezinin gözden geçirilmiş halidir. Özsözde eserin uzun süre yayınlanmamasının sebebi olarak akademik çalışmaların yine akademik çevrelerde kalması gerektiği düşüncesi ile o yıllarda tarihsellik olgusunun henüz Türkiye'de yeterince olgunlaşmamış ve doğru anlaşılammış olması gösterilmektedir. Ardından, tarihsellik olgusu ile ilgili yapılan yanlışlar hakkında yorumlar yapılmakta ve tarihsellik tartışmalarının Türkiye'ye fıkıh usulü ile değil de doğrudan Kur'ân ve vahiy üzerinden yapılmasının yanlışlığına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca, insanların bir taraftan tarihsellik lafzını kullanmaktan kaçındıkları, ancak onun yerine, yerellik, mahallîlik, zaman ve mekâna bağlılık, toplumsal şartlar, değişim, illet, maksat, bağlam gibi lafızları tercih ettikleri ve dolayısıyla esasen tarihselliği kastettikleri ifade edilmektedir.

Eser bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü "Tarihsellik Kavramı ve Tartışma Noktaları" ismini taşımaktadır. Tarihsellik düşüncesinin doğmasına sebep olan Doğa Bilim ve Beşerî Bilim rekabetinden kısaca bahsedilerek konuya giriş yapılmaktadır. Bu noktada önemli filozofların görüşleri aktarıldıktan sonra tarihsellik düşüncesinin oluşmasında önemli katkıları olduğu ifade edilen 'tarihsencilik' kavramına değinilmiştir. 'Batıdaki Tarihsellik Bilinci: Tarihsencilik' başlığı altında Vico, Dilthey, Heidegger ve Gadamer gibi isimlerin bu alana olan katkılarından ve tarihsellik anlayışlarından bahsedilmektedir. İnsanın davranış ve ürünlerinin tarihsel olduğuna vurgu yapılan bu bölümde şu alıntı dikkat çekmektedir: '*Mahiyeti gereği tarihsel bir varlık olan insan, bu tarihsellik sayesinde, tarihseli ancak tarihsel olarak tanır.*' Bu başlığa Ahmet Cevizci'nin tarihsencilik tanımı aktarılarak son verilmektedir: "Tüm tarihsel fenomenlerin biricikliğini ve bireyselliğini vurgulayan, her çağın, her tarihsel dönemin, o döneme damgasını vuran, fikirler ve ilkeler aracılığıyla yorumlanması gerektiğini ve dolayısıyla, geçmişteki insanların eylemlerinin, tarihinin kendi çağına ait değer, inanç ve motifler temele alınarak açıklanamayacağını savunan görüş." (Cevizci, 1997, s.63)

* Arş. Gör., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü.

Giriş bölümünün devamında tarihselliğin esasen inşaî ve toplumsal alandaki farklılaşmalar ve değişim ile ilişkili olduğu, bir başka ifade ile -ülkemizdeki tartışmalarda hiç dikkate alınmayan- doğal alandan farklı olan tarih alanı ile ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Daha sonra tarihselliğin gelenekten kopmak olmadığı aksine geleneğin bir devamı olduğu ve bu bağlamda çağdaş durumun da tarihin ve tarihselliğin içinde olduğu yorumu yer almaktadır. Girişin sonunda, tarihselcilikten çok onun karşısında olan tarihsiciliği eleştiren Karl Popper'in eserinin Tarihselciliğin Sefaleti diye çevrilmiş olmasının, konunun Türkiye'de yanlış algılanmasının sebeplerinden birisi olduğu vurgulanmaktadır. Bu eserin sonraki bazı baskılarında Tarihsiciliğin Sefaleti diye düzeltilmiş olması bu açıdan önemlidir.

Birinci bölümde hadislerin tarihsel boyutunu tartışmanın gerekliliği, problemleri ile geçmişteki örnekleri incelenmiştir. Hadislerde tarihsellik olgusunun yeri tartışılırken, değişim, modernleşme ve yenilenme ile bu kavramların İslâm'la olan ilişkileri ele alınarak, İslâm dünyasının özgün bir değişim bilinci tartışmasını geliştirmek zorunda olduğu vurgulanmaktadır. Pratikte yaşanan değişimin teorik boyutunun da kurgulanması gerektiğini düşünen yazar, bu noktada hadis ilmi ve hadisçilerin de söz konusu gereklilikte sorumluluk sahibi olduğunu belirtmiştir. Konunun devamında Râcî Fârûkî, Ziyauddin Serdar, Yusuf el-Karadâvî ve Hasan Hanefî gibi isimlerin rivayetler ve tarihsellik ilişkisine dair görüşlerine yer verilmiştir.

Hadislerde tarihsellik düşüncesini uygulamanın problemlerine değinilirken, öncelikle İslâm'ın evrensel bir din oluşu fikrinin bu konuyu ele almayı zorlaştırdığı, ancak İslâm her ne kadar evrensel bir din olsa da hayata geçirilmesinin her zaman belirli şartlar içinde gerçekleştiği ve hadislerin de buradan hareketle kendi şartları içerisinde değerlendirilmesi gerektiğine yönelik birtakım görüşlerin varlığının buna bir kapı araladığı kanaatine ulaşılmıştır. Hz. Peygamber'in belirli bir zaman ve belirli bir mekânda, sınırlı/az sayıda insanla birlikte yaşadığı, bu nedenle, dinin tebliğinde içinde bulunduğu fiziki çevre, toplum ve kültürden kopmadığı, yeme-içme, giyim gibi çeşitli konularda yaşadığı bölgenin şartları içinde hareket ettiği belirtilmektedir. Bununla birlikte tarihsellik olgusunun hadislere tatbikinde problem olarak görülen Hz. Peygamber'in sözlerinin vahiy olup-olmadığı tartışmaları ile tarihsellik kavramının Batı kökenli oluşu konuları da incelenmektedir.

Tarihsellik düşüncesinin İslâm geleneğindeki yerinin incelendiği bölümde, İbn Haldûn'un görüşlerine özel bir başlık ayrılmıştır. Daha sonra ise İslami ilimler geleneğinde tarihsellik olarak nitelendirilebilecek bazı ilim ve anlayışlara yer verilmiştir. Burada ilk ele alınan konu Esbâb-ı Nüzûl ilmi olmuştur. Söz konusu başlıklar altında belli şartlar ve durumlar bilinmeden ayetlerin tam olarak anlaşılamayacağına dair daha önce yapılmış olan vurgular bulunmaktadır. İkinci olarak içtihat olgusundan bahsedilir ve âlimlerin içtihadının pek çok kişi tarafından bir bakıma tarihsellik çerçevesinde değerlendirildiği örneklenir.

Bir sonraki başlıkta Hadis İlmi içinde tarihsellik arayışı sayılabilecek bazı tartışmalara yer verilmektedir. Burada, sünnetin vahye dayanıp dayanmadığı meselesi, Hz. Peygamber'in

beşeriyeti ve içtihadı, hadislerin bağlayıcılık açısından sınıflandırılması gibi konular ele alınmaktadır. Hz. Peygamber'in beşer oluşu ile ilgili başlık altında, bizzat Hz. Peygamber'in ağzından, O'nun da bir beşer olduğu ve dünyevi bazı konularda yanılabilmesine dair örnekler verilmektedir. Konu hakkında Serahsî, Gazzâlî ve Abdulgânî Abdülhâlık gibi İslâm âlimlerinin görüşlerine yer verilmektedir.

İlerleyen bölümlerde Hadis İlimlerinden olan Esbâb-ı Vurûd, İhtilâfu'l-Hadîs ve Nâsîh-Mensûh ilimlerinin tarihsellik düşüncesi ile örtüşen yanlarının olduğu delilleriyle birlikte zikredilmektedir. Bir hadisin vurûd sebebini araştırmak o hadisin içinde var olduğu şartlar çerçevesinde anlaşılması anlamına gelmektedir ve bu tarihselliğin de bir amacdır. Aynı şekilde hadislerde çelişki gibi görünen bazı söz ve eylemlerin farklı oluşu ve şartlara göre şekillenmesi düşüncesinin, tarihsellik düşüncesindeki temel tezlerden birisi olan beşerî olay ve durumların kendi şartlarında değerlendirilmesinin gereği ile bağdaştığı ifade edilmektedir. Yine hadislerdeki nesh örneklerinin de bir anlamda tarihsellik arayışı olduğu belli karinelere dayanılarak ifade edilmektedir.

Eserin ikinci bölümü "Tarihselliği Etkileyen Faktörler Açısından Hadisler ve Tarihsellik Düşüncesi" ismin taşımaktadır. Yazar bu bölümü dış ve iç faktörler olmak üzere iki kısımda incelemiştir. Dış faktörler başlığında 'coğrafi/mekânsal farklılık', 'zaman farklılığı' ve 'toplumun kültürü: örf' konuları işlenmiştir. İç faktörler ise 'akıl yapısı ve tecrübe', 'hitabın yapısı' ve 'muhatabın yapısı' olarak detaylandırılmıştır.

Hadislerin anlaşılmasında Hz. Peygamber'in yaşadığı coğrafyanın önemine dair farklı yazarlardan görüşler aktarılmaktadır. Ardından iklim özelliklerinden dolayı Arap yarımadasında çokça kullanılan bir tedavi yöntemi olan hacamat örneğine değinen yazar sıcak iklime dikkat çekerek böyle bir ortamda ancak hacamatın kullanılabilmesi nedeniyle Hz. Peygamber'in sözlerinde de hacamat olgusuna rastlamanın doğal olduğunu ifade etmektedir. Konuya dair getirilen diğer örnekler ise Cuma günü yıkanma/gusletme emri ile Hz. Peygamber'in sözlerinde sıkça kullandığı hurma, deve, arpa gibi Hz. Peygamber'in yaşadığı coğrafyada yaygın olarak bilinen nesnelere. Zaman farklılığının hadislerin anlaşılmasındaki önemine dair açılan başlıkta şirkle mücadele, resim yasağı, kerahet vakti namaz yasağı, savaş, kölelik, Kur'ân sayfalarının düşman ülkelere gönderilmesi yasağı ve kadının mahremsiz yolculuğu konuları da bu başlık altında işlenmektedir.

"İç faktörler" üst başlığı altında yer alan 'Akıl Yapısı ve Tecrübe' alt başlığı altında özellikle Tıbb-ı Nebvî konusu ele alınmakta ve bu olguyu günümüz bilimiyle açıklamaya çalışmanın işi çıkmaza süreceği ifade edilmektedir. Nitekim yazara göre müspet ilimlerin verilerine güvenerek bir hadisin sahih olup-olmadığına karar vermek olumsuz sonuçlar doğuracaktır. İlerleyen konularda ise Hz. Peygamber'in hitabının özellikleri ve muhatabın yani sahâbenin yapısına değinilerek çeşitli örneklerle bu iki olgunun hadislerin anlaşılmasındaki rolüne ve tarihsellik düşüncesi ile olan benzerliğine dikkat çekilmektedir.

Son olarak tarihsellik tartışmalarının ilahiyat alanında Kur'ân ve vahiy ile tartışılmasının bir talihsizlik olduğunun tekrar hatırlatılmasının ardından, “hadis evrenseldir”, “hadis yereldir” şeklinde toptancı ifadeler yerine, “hadislerde yerel unsurlar vardır” ve “hadislerde evrensel unsurlar vardır” şeklindeki bir yaklaşımın hadisleri anlamaya sağlayacağı katkının imkânı vurgulanmaktadır.

Eser, öncelikle hadis ilmine ve hadislerin anlaşılmasına farklı bir zaviyeden bakması açısından önem arz etmektedir. Tarihsellik düşüncesinin daha çok Kur'an'la anıldığı günümüzde hadislerle bağlantı kurulması da çalışmaya değer katan ayrı bir husustur. Giriş bölümündeki temellendirmeler, okuyucuyu konuya hazırlama bakımından yeterli bilgi ve açıklamalar içermektedir. Birinci bölümde verilen bilgiler ise tarihsellik düşüncesinin aslında yeni bir arayış olmadığı, hadislerin anlaşılmaya çalışıldığı erken dönemlerden itibaren bulunduğunu ancak adının konmadığını göstermektedir. Dolayısıyla yazar ilk bölümde kendi yaptığının bir anlamda bu bağlantıyı kurmak olduğunu ifade etmektedir. İkinci bölümde verilen örnekler ise hem seçimi hem de ele alınışı ile konunun anlaşılmasında büyük fayda sağlayacaktır. Dolayısıyla eser, genel yapısı itibariyle okuyuculara alanla ilgili olumlu katkılarda bulunacak, yeni çalışmalar için ufuk açacaktır.

Ehrman, B. (2007). İncil nasıl değiştirildi?: İncil'i kimin ve neden değiştirildiğinin ardında yatan hikaye (Ö. Toprak, Çev.). İstanbul: Truva, 271s.

Hülya HACİSMAİLOĞLU*

E-mail: hulya.yldz1@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9668-2672>

Eser, yazarın kişisel arayış ve sorularına yanıt ararken yaşadığı tecrübelerden yola çıkarak ortaya koyduğu çalışmanın bir sonucudur. Hıristiyan bir aile ve gelenekten gelen Ehrman'ı, lise döneminden itibaren aldığı dini eğitim önce Moody İncil Enstitüsüne ardından Evangelist bir üniversite olan Wheaton Üniversitesi ve devamında Princeton Teolojik İlahiyat Fakültesine yönlendirmiştir. Bu eğitim süreci içerisinde öncelikle Kitab-ı Mukaddes araştırmalarına yoğunlaşan yazar kendisini de sarsan bir gerçeğin farkına varır; Yeni Ahit'in eski el yazmaları içerisinde birçok farklılık vardır. Bu problemin üzerine giden yazar, İncil'in orijinalini araştırmaya koyulur ve kendi ifadesiyle “Söylenecek tek şey orijinalerin Tanrı sözü olduğu, ancak bizim orijinallere sahip olmadığımızı; bu yüzden orijinaleri yeniden oluşturamadıkça, onların Tanrı sözü olduğunu söylemek benim için pek bir şey ifade

* Arş. Gör., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü.